

УДК 373.2.015.311:796

КАНАРОВА Ольга

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., Україна, 72312
E-mail: olga_mdpu@ukr.net

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Стаття є інформаційно-аналітичним викладом матеріалу, де розглянуто проблему активізації інтелектуального розвитку дітей старшого шкільного віку. Здійснено її аналіз на сучасному етапі. Обґрунтовано систему педагогічних впливів з метою активізації інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку та необхідність формування правильних уявлень про доступні явища навколишньої дійсності; розвитку допитливості і пізнавального інтересу, а також розумових процесів, уяви, пам'яті та мовлення; сприяння навчанню способів пізнавальної діяльності, завдяки яким дитина здобуває знання. Одним із ефективних шляхів розв'язання запропоновано використання ігрових технологій. Проаналізовано ряд директивних документів, прийнятих останнім часом в Україні, де вказано, що гра є засобом виховання і навчання. Зазначено, що роль гри в педагогічному процесі зумовлена її функцією – «творчою інтеріоризацією дітьми власного досвіду пізнання навколишнього середовища». «Гра, – як зазначається у
© Канарова О., 2019

концепції, – сприяє формуванню у дітей ієрархічної структури мотивів, які становлять основу морального спрямування особистості. Вона є ніби першим шаблем в осягненні моральних взаємин, підпорядкуванні мотивів, які реалізуються дітьми і поза грою. В роботі розкриваються ідеї та погляди вчених щодо ролі гри у розвитку інтелектуальної сфери дітей дошкільного віку. На їх думку, гра та інші види діяльності (навчальна, трудова, спілкування) розвиваються в умовах педагогічного процесу, побудованого на поєднанні вище розглянутих аспектів.

Впровадження ігрових технологій в навчально-виховний процес є важливим кроком для кращого засвоєння знань, вдосконалення вмінь та навичок. Визначено, що активізація інтелектуального розвитку в дошкільному віці позитивно впливає на розвиток особистості, що актуалізує проблему обґрунтування цілеспрямованої педагогічної діяльності щодо активізації інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових технологій.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, психолого-педагогічні особливості, активізація інтелектуальної сфери, ігрові технології.

Постановка проблеми. Сучасні умови характеризуються гуманізацією освітнього процесу, зверненням до особи дитини, розвитку кращих його якостей, формуванню різнобічної і повноцінної особистості. Реалізація цього завдання об'єктивно вимагає якісно нового підходу до навчання і виховання дітей, організації всього освітнього процесу. Навчання повинно бути розвиваючим, захоплюючим, проблемно ігровим, забезпечувати суб'єктивну позицію дитини і постійне зростання його самостійності і творчості. Відповідно, повинні зазнати змін способи, засоби і методи навчання і виховання дітей.

У зв'язку з вище означем особливого значення набувають ігрові форми навчання та виховання. Гра є певним різновидом активного навчання, що має свої закономірності та особливості. Завдяки ігровій діяльності краще розвиваються індивідуальні здібності дітей, оскільки вони не відчувають психологічного тиску відповідальності, як зазвичай буває під час навчальній діяльності. Впровадження ігрових технологій в навчально-виховний процес є важливим кроком для кращого засвоєння знань, вдосконалення вмінь та навичок. Використання ігрових технологій навчання у закладах дошкільної освіти дає можливість засвоювати знання не примусово, а зацікавити вихованців у їх вивченні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Традиція дослідження інтелекту та інтелектуального розвитку особистості досить чисельна. Так, теоретичні основи даної проблеми були розкриті в фундаментальних працях зарубіжних дослідників: А. Біне, А. Гезелл, Дж. Гілфорда, Ж. Піаже та інші. Також це питання цікавило таких знаних педагогів як, Я. А. Коменський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський.

Проблема раннього розвитку пізнавальної активності дітей вже давно привертає увагу психологів та педагогів (Д. Б. Богоявленська, Л. О. Венгер, С. І. Волкова, О. М. Воронін, Е. О. Голубєва, Є. С. Єрмакова, Д. Б. Ельконін, З. І. Калмикова, О. І. Кульчицька, Н. О. Менчинська, Я. О. Пономарьов, О. В. Проскура, С. В. Сафонцева, О. В. Скрипченко, Н. М. Столярова, О. П. Усова, М. О. Холодна, В. Д. Шадриков та ін.).

В останні роки вченими багато зроблено по розробці в загально дидактичному плані проблеми активізації інтелектуальної сфери особистості (Т. В. Кудрявцев, І. Я. Лернер, А. М. Матюшкин,

М. І. Махмутов, М. Н. Скаткин, та ін.), формування пізнавальних інтересів (О. К. Дусавицький, Н. А. Побірченко, Г. І. Щукіна).

Отже, слід зазначити, що проблема розвитку інтелектуальної сфери дитини старшого дошкільного віку, була і є актуальною на всіх етапах еволюції людства. Досі актуальним залишається пошук способів, засобів та методів, що спрямовані на активізацію інтелектуальної сфери старшого дошкільника, визначення дієвих педагогічних впливів, що забезпечуватимуть активізацію інтелектуальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Мета: висвітлення та аналіз специфіки впливу ігрових технологій на активізацію інтелектуальної сфери у дітей старшого дошкільного віку

Виклад основного матеріалу. Одне з найважливіших завдань сучасного виховання дитини дошкільного віку – розвиток її розуму, формування таких умінь і навичок, які дозволяють легко засвоювати нове. Розумовий розвиток дитини охоплює широке коло взаємозалежних завдань, від розв'язання яких залежить готовність дитини до навчання в школі. У дошкільника необхідно формувати правильні уявлення про доступні явища навколишньої дійсності; розвивати допитливість і пізнавальний інтерес, а також розумові процеси, уяву, пам'ять і мовлення; сприяти навчанню способів пізнавальної діяльності, завдяки яким дитина здобуває знання.

Однією з основних теорій розвитку інтелекту дитини є теорія Ж. Піаже. Ж. Піаже – швейцарський психолог, творець концепції інтелекта [4, с. 202]. Інтелектуальний розвиток, вчений розглядає як зміну пануючих розумових структур [13, с. 16]. Психолог розрізняє довербальний інтелект і операційне мислення. Довербальне мислення – це неодмінний атрибут стадії сенсомоторного інтелекту. Сенсомоторний інтелект знаходиться, за

Ж. Піаже, біля витоків мислення. І тим не менше між довербальним інтелектом і операційним мисленням пролягає, на думку автора, тривалий шлях. З появою мови починається період, який характеризується «розвитком символічного і допонятійного мислення». Вікові межі періоду – від 1,5-2 до 4 років [2, с. 72].

У питанні про закономірності інтелектуального розвитку дитини вітчизняна психологія висуває ряд теоретичних положень. По-перше, положення Л. С. Виготського про наявність у людини натуральних і культурних форм поведінки. По-друге, закон Л. С. Виготського про формування вищих психічних функцій і вищих (культурних) форм поведінки. По-третє, принцип єдності діяльності та свідомості. Психічні функції, що відрізняються довільністю, усвідомленістю і опосередкованістю, Л. С. Виготський назвав вищими. Вони складають культурний план діяльності дитини. Натуральні функції, дані дитині природою, за життя в суспільстві перетворюються у функції культурні [3, с. 11].

Л. С. Виготський сформулював закон формування вищих психічних функцій. Згідно з цим законом, кожна вища психічна функція (культурна форма поведінки, вища форма поведінки) народжується на світ двічі: спочатку як функція інтерпсихічна, в ситуації спілкування та спільної діяльності дитини з дорослим, а потім як функція інтрапсихічна, як внутрішнє надбання самої дитини. Це означає, що всяка психічна функція зароджується, формується і перетворюється спочатку в процесі спілкування та взаємодії з дорослим, а потім лише стає внутрішньо керованою самою дитиною [2, с. 74-79].

Основою успішної та результативної діяльності дитини є всебічний розвиток інтелектуальної сфери. Інтелектуальна сфера – це область

психіки, що характеризується видами мислення (творче, пізнавальне, наочно-дійове, наочно-образне та ін.), якостями розуму (кмітливість, гнучкість, самостійність, критичність, здатність діяти та ін.), пізнавальними процесами (сприйняття, мислення, мовлення), пізнавальними вміннями (вміння поставити питання, сформулювати проблему, висунути гіпотезу, довести її, зробити висновки, застосувати знання), вміннями вчитися, позапредметними знаннями й вміннями, предметними знаннями, вміннями і навичками, цілісною системою загальноосвітніх і спеціальних знань [15, с. 94-99]. Прояви інтелекту різноманітні, загальними є активізація всіх тих психічних функцій, що забезпечують пізнання навколишнього світу та адаптацію до нього.

Дошкільне дитинство – це час активної соціалізації дитини, входження в культуру, розвитку спілкування з дорослими і однолітками, пробудження моральних та естетичних почуттів [7, с. 87].

Дитина усвідомлює свій емоційний, побутовий, предметно-ігровий та комунікативний досвід, прагне відобразити його в грі, невмілих малюнках і повідомленнях «з особистого досвіду» [5]. Дуже суттєво, що вже в цей час дитина встановлює певні часові (логічні) зв'язки. На цьому будуються ігрові ланцюги, послідовність яких адекватна логіці реального життя.

Психічні процеси не тільки виявляються, але й формуються у різних специфічно дитячих видах діяльності. Провідною діяльністю залишається гра [10]. Зміст її дедалі більш інтелектуальний, відповідає рівню розумового розвитку старших дошкільників [1, с. 5-6]. У цьому змісті відображаються суспільні події, що їх починають усвідомлювати діти, етичні правила, якими регулюються взаємини між людьми, різні фантастичні сюжети. Змінюється і мотивація ігор [9]. Серед ігрових

мотивів значне місце посідають пізнавальні інтереси, потреба в порівнянні себе в якомусь відношенні з однолітками, у співробітництві з ними, самооцінка.

Так, в педагогічній енциклопедії гра трактується як: один із видів діяльності людини; засіб фізичного, розумового і морального виховання. Основна функція гри науковцями вбачається у відтворенні дії дорослих і взаємин між ними [12, с. 137].

У директивних документах, прийнятих останнім часом в Україні, таких як Закон України «Про дошкільну освіту», Концепція дошкільного виховання в Україні та ін. вказано, що гра є засобом виховання і навчання. У Концепції дошкільного виховання в Україні зазначається, що роль гри в педагогічному процесі зумовлена її функцією – «творчою інтеріоризацією дітьми власного досвіду пізнання навколишнього середовища». Гра та інші види діяльності (навчальна, трудова, спілкування), на думку сучасних дослідників, розвиваються в умовах педагогічного процесу, побудованого на поєднанні вищерозглянутих аспектів. «Гра, – як зазначається у концепції, – сприяє формуванню у дітей ієрархічної структури мотивів, які становлять основу морального спрямування особистості. Вона є ніби першим шаблоном в осягненні моральних взаємин, підпорядкуванні мотивів, які реалізуються дітьми і поза грою. Гру проводять для спонукання дітей до таких учинків, мотивів, взаємин, які не використані в реальній дійсності, для невимушеного усвідомлення знань, моральних норм, для застосування способів їхнього пізнання й перетворення. Крім того, гра – найлегший засіб для усвідомленого оволодіння надбанням культури, досвідом людських взаємин, знаннями, способами діяльності тощо» [6].
Отже, в педагогічному процесі важливо використати цей потенціал гри.

Високу оцінку гри давав В. О. Сухомлинський. Він писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості. То що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати граючись, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так уже часто говорить дітям: «Ну, пограли, а тепер будемо трудитися!» [14, с. 95].

Г. І. Лемко, аналізуючи виховну цінність гри, стверджує: «У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво. Буденність життя може викликати у них захворювання. В грі діти й підлітки перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного. За вмілого використання гра може стати незамінним помічником педагога» [8, с. 47]. Гра, як підкреслює вчений, дарує шохвилину радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, а ще – спрямована в майбутнє, бо під час гри у дітей формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, необхідні їм для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. І скрізь, де є гра, панує здоров'я, радість дитячого життя. Гра допомагає задовольнити дитячу допитливість, залучити дітей до активного пізнання навколишнього світу, оволодіти способами пізнання зв'язків між предметами та явищами.

Часто гру називають творчою діяльністю. На думку Г. І. Лемко, це пояснюється кількома аспектами гри:

- гра – це відображення життя. Все відбувається у штучно створеній умовній обстановці, але дії гравців реальні, їх почуття і переживання – справжні;

- наслідування в грі пов'язане з роботою уяви. Дитина не копіює дійсність, вона комбінує різні враження життя з особистим досвідом;

- дитяча творчість виявляється у задумі гри і в пошуку засобів для його реалізації. Однак учні довго не реалізують своїй задум, не готуються до виконання ролей. Вони виражають свої прагнення в даний момент. Тому гра – завжди імпровізація, як би ретельно вона не була підготовлена [8].

Ігрові технології навчання – це система взаємопов'язаних елементів, які представляють собою комплекс вибіркового використання складових, де взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємодії компонентів, спрямованих на досягнення запланованого дидактичного результату [11, с. 39].

Структурна модель ігрового навчання об'єднує в собі наступні складові:

- 1) суб'єкт педагогічної взаємодії;
- 2) об'єкт педагогічної взаємодії;
- 3) предмет по сумісній їх діяльності;
- 4) мета навчання;
- 5) засоби ігрової комунікації.

В основі ігрового навчання лежить гра. Вона представляє собою особливе ставлення дитини до оточуючого світу.

Функції гри обумовлюються її психологічними особливостями, виявленими та теоретично обгрунтованими в працях Л. С. Виготського, Д. Б. Ельконіна, С. Л. Рубінштейна, Г. П. Щедровицького та ін. Гра виступає своєрідною формою діяльності, за допомогою якої вихованець не тільки перетворює дійсність, а й вдосконалює свої особистісні можливості

та здібності. Сутність гри полягає в тому, що в ній важливим є не стільки результат, скільки сам процес переживань, пов'язаних з ігровими діями.

Висновки. З вищезазначеного можна зробити висновок, що ігрові технології навчання – це активна пізнавальна діяльність, у процесі якої діти під керівництвом вихователя, являючись учасниками ігрової діяльності, виявляючи ініціативу, самодіяльність та змагальність, оволодівають уміннями, навичками, виявляють активну поведінку, активну життєву позицію і творчий стиль діяльності. У процесі розвитку дитини і формування її як особистості гра відіграє, безперечно, досить велике значення.

Перспективи подальших досліджень. Таким чином, подальшого дослідження потребують питання, які спрямовані на пошук методологічних підходів до дослідження інноваційних ігрових технологій для розвитку інтелектуальної сфери дитини у період підготовки до навчання у школі та подальшого розвитку наукової дискусії щодо проблем використання ігрових технологій у навчально-виховному процесі студентів спеціальності «Дошкільна освіта» вищих педагогічних закладів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурова А. Педагогічні інновації в дошкільній освіті / А. Бурова // Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 5-6.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : навчальний посібник / М. Й. Варій // 2-ге видан., випр. і доп. – К. : «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. / Л. С. Выготский; гл. ред. А. В. Запорожец – М.: Педагогика, 1982. – Т.4.: Детская психология. – 432 с.

4. Галицин В. Б. Познавательная активность дошкольников / В. Б. Галицин, Е. И. Щербакова // Советская педагогика. – 1991. – № 3. – С. 43-48.
5. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник статей / за ред. Г. С. Тарасенко. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2009. – 322 с.
6. Концепція дошкільного виховання в Україні. – К.: Освіта, 1993. – 16 с.
7. Лаврентьева Г. П. Практична психологія для вихователя / Г. П. Лаврентьева, Т. М. Титаренко. – К.: ВІПОЛ, 1993. – Вип. 2. – 40 с.
8. Лемко Г. І. Значення гри для виховання дитини [Електронний ресурс] / Г. І. Лемко // Materialy IV Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Zpravy vedecke ideje – 2008». – Dil 7. – Pedagogika. Psychologie a sociologie. Hudba a zivot. – Praha: Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2008. – S. 47-50. – Режим доступу до статті: http://www.rusnauka.com/29_NNM_2008/Pedagogica/36107.doc.htm.
9. Мчедлидзе Н. Б. Место игры в педагогическом процессе детского сада / Н. Б. Мчедлидзе // Психология и педагогика игры дошкольника / Под ред. А. В. Запорожца, А. П. Усовой. – М., 1966. – 351 с.
10. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. – К.: Слово, 2010. – 320 с.
11. Педагогічні технології / О. С. Падалка, А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – 253 с.
12. Педагогическая энциклопедия. – М., 1965. – Т. 2. – 912 с.
13. Розвивальні ігри для дошкільників / Н. І. Нечипорук, О. П. Томей. – Х.: Основа, 2007. – 156 с.

14. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 95-98, С. 176-185.
15. Яфаєва В. Педагогическая технология проектирования интеллектуального развития дошкольников / В. Яфаева // Дошкольное воспитание; ежемесячный научно-методический журнал. – М. : Воспитание дошкольника. – 2009. – №6. – С. 94-99.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2019.

КАНАРОВА Ольга

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры социальной работы, социальной педагогики и дошкольного образования Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого

ул. Гетманская, 20, г. Мелитополь, Запорожская область, Украина, 72312

E-mail: olga_mdpu@ukr.net

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО АКТИВИЗАЦИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. Стаття являється інформаційно-аналітичним изложением материала, где рассмотрена проблема активизации интеллектуального развития детей старшего школьного возраста. Осуществлен ее анализ на современном этапе. Обоснована система педагогических воздействий с целью активизации интеллектуального развития детей старшего дошкольного возраста и необходимость формирования правильных представлений о доступных явлениях окружающей действительности; развития любознательности и